

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2540 ประเทศไทยได้มีการปฏิรูประบบต่าง ๆ โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยการพัฒนาระบบสุขภาพได้มีการปฏิรูปขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนก่อให้เกิดพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2540 ที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค นำการซ่อมสุขภาพ ซึ่งเป็นการทำงานเชิงรุกที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อจัดการระบบสุขภาพแบบองค์รวมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมีภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน (อำพล จินดาวัฒนะ, 2549)

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช 2550 ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่ให้ประชาชนเข้าถึงง่าย โดยได้กำหนดให้มีการส่งเสริม สนับสนุนและจัดการให้เกิดกลไกเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพสำหรับประชาชน การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับองค์กรภาคีและเครือข่ายต่างๆ ทั้งในประเทศและนานาชาติ มีการสื่อสารกับสาธารณะให้เข้าใจถึงแนวคิดใหม่ทางสุขภาพ รวมถึงการส่งเสริม สนับสนุนการใช้สิทธิและหน้าที่ ให้ความสำคัญกับการสื่อสารทางด้านสุขภาพซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาองค์ความรู้และการปฏิรูปแม่บททางด้านความคิดทางด้านระบบสุขภาพ (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2550)

ในการพัฒนาองค์ความรู้และการปฏิรูปแม่บทด้านความคิดด้านระบบสุขภาพต้องอาศัยการสื่อสารเพราะการสื่อสารมีอิทธิพลต่อการรับรู้ ความเชื่อ ทักษะ ค่านิยม และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและพฤติกรรมสุขภาพเป็นอย่างยิ่ง (จุฑาพรรณ ผดุงชีวิต, 2550) เพราะปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เกิดจากสื่อสารมวลชนซึ่งนักสาธารณสุขไม่สามารถสื่อสารความรู้และจุดประสงค์ที่แท้จริงด้านสุขภาพกับประชาชน อันเกิดจากช่องว่างระหว่างนักสาธารณสุขที่ไม่สามารถทำให้บุคคลทั่วไปเห็นความสำคัญของเรื่องสุขภาพได้ด้วยตนเอง ระบบสุขภาพนั้นจะส่งผลต่อสุขภาพของตนเอง สังคม ชุมชนที่อาศัยอยู่อย่างไร ดังนั้นการทำให้ประชาชนเกิดองค์ความรู้ด้านสุขภาพ สื่อสารมวลชนจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการนำความรู้หรือประเด็นทางสุขภาพที่นักสาธารณสุขนำเสนอกับประชาชน ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมและชุมชน

นั้นๆ จนเกิดประกายแห่งองค์ความรู้ แล้วนำไปปฏิบัติอันจะนำไปสู่การมีสุขภาพดี (จิณณ์ภัต แสงมา, 2547)

ในปัจจุบันกิจกรรมด้านสาธารณสุขไม่ว่าจะเป็นด้านการรักษาพยาบาล การสร้างเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรค เป็นกิจกรรมอาศัยการสื่อสารสาธารณสุขเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชนในด้านการป้องกัน บำบัด รักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพ ตลอดจนโน้มนำประชาชนให้เกิดความตระหนักในประเด็นปัญหาด้านสุขภาพ การใส่ใจในการดูแลสุขภาพ รวมถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองทางด้านสุขภาพอยู่อย่างสม่ำเสมอ

สื่อสารสาธารณสุข เป็นสื่อสาธารณะที่มีเป้าหมายในการเสริมสร้าง พัฒนา และยกระดับคุณภาพชีวิต โดยมุ่งเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงของผู้รับสารทั้งในแง่ขององค์ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรม ดังนั้นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสุขภาพหรือสื่อสารสาธารณสุข จึงเป็นหนทางที่จะสามารถนำองค์ความรู้ด้านสุขภาพไปสู่ภาคประชาชน เพื่อลดปัญหาสุขภาพรวมทั้งควบคุมป้องกันการระบาดของโรคและส่งเสริมสุขภาพ การเผยแพร่รณรงค์ประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพสุขภาพ และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตได้ และยังเป็นเป็นมาตรการเชิงรุกที่สำคัญในอันที่จะพัฒนาให้ประชาชนในชาติมีสุขภาพที่ดีได้อย่างแท้จริง (ปรีชา อุปโยคิน, 2548)

การผลิตสื่อสารสาธารณสุขในสถานการณ์ที่ผ่านมา ภาครัฐได้ทำการผลิตและส่งสารผ่านช่องทางการสื่อสารหลายประเภท เช่น สื่อทางโทรทัศน์ วิทยุ เอกสารแผ่นพับ ป้ายโฆษณาณรงค์ เป็นต้น แต่เนื่องจากมีงบประมาณจำกัด ผลที่ตามมาก็คือ สื่อมีจำนวนไม่มากพอและมีการเผยแพร่ในเวลาที่มีประชาชนเข้าถึงน้อย เช่น ตอนดึก เนื่องจากค่าใช้จ่ายค่าหรือเผยแพร่ในคลื่นความถี่ที่ไม่ได้รับความนิยม หรือเข้าถึงได้ยากและมีรูปแบบเนื้อหาที่ไม่ดึงดูดใจ เนื้อหาค่อนข้างยาก ใช้ศัพท์ใหม่ และมีความเป็นวิชาการสูง นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดและความแตกต่างที่มีการกระจุกอยู่ในกลุ่มที่มีระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจสูงเท่านั้น ในขณะที่ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเข้าถึงสื่อที่สำคัญโดยทั่วไป คือ วัฒนธรรมของประชาชนที่ยังคงมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เช่น ภาษา วิถีชีวิต เป็นต้น (ชนวรรณ กัมมารเจษฎากุล, 2547) นอกจากนั้นยังพบว่าในสื่อท้องถิ่นต่างๆ ผู้ที่นำเสนอข้อมูลทางด้านสุขภาพและประชาชนยังมีความต้องการเพิ่มความถี่ในการนำเสนอเนื้อหาทางด้านสุขภาพให้บ่อยขึ้น เพื่อเสริมสร้างการรับรู้ข่าวสารด้านสุขภาพ แต่ถูกจำกัดด้วยจำนวนบุคลากรในพื้นที่ที่ต้องทำหน้าที่หลายอย่างๆ พร้อมกันเช่น องค์ความรู้ ข้อมูลแหล่งข่าวสารทางด้านสุขภาพ งบประมาณ และผลประโยชน์ทางด้านธุรกิจ (ดวงพร คำบุญวัฒน์, 2548)

อำเภอพร้าวเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นหุบเขาล้อมรอบ ทำให้เข้าถึงการสื่อสารณะมีอยู่อย่างจำกัด สื่อที่มีอยู่ในปัจจุบันมักนำเสนอข้อมูล

ข่าวสารที่แอบแฝงด้วยผลประโยชน์ด้านธุรกิจ ให้ข้อมูลข่าวสารไม่ครบถ้วนประชาชนซึ่งเป็นผู้บริโภคสื่อจึงได้รับผลกระทบจากการได้รับสื่อโฆษณาชวนเชื่อจากการขายสินค้าด้วยคุณภาพราคาเกินจริงในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งรูปแบบการขายยาเร่ รถขายอาหารเคลื่อนที่ ตัวแทนขายสินค้าอาหารเสริมแบบขายตรง รถขายยาเร่ รถแห่โฆษณา สื่อวิทยุชุมชน สิ่งพิมพ์ ฉลากผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีรายละเอียดครบถ้วน ตลาดนัดเคลื่อนที่จากการตรวจสอบของหน่วยงานสาธารณสุขพบว่า ผู้ขายสินค้า ตัวแทน และสื่อ ส่วนหนึ่งยังขาดจริยธรรมในการนำเสนอข้อมูล รวมถึงข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนแอบอ้าง บิดเบือน และโฆษณาเกินจริง การดำเนินการทางกฎหมายเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากผู้ประกอบการอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมาย โดยไม่คอยให้ความร่วมมือกับทางทนาย นอกจากนั้นยังพบอีกว่าเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเองก็ยังไม่มีความชำนาญในด้านการดำเนินการทางกฎหมาย ดังนั้นภาระทางด้านการคุ้มครองผู้บริโภคและการดูแลสุขภาพ จึงตกเป็นหน้าที่ของประชาชนโดยตรง (สำนักงานสาธารณสุขอำเภอพร้าว, 2550 ก)

จากการทำเวทีชุมชนอำเภอพร้าว ปี 2549 และการเสวนาปัญหาสุขภาพปี 2550 (สำนักงานสาธารณสุขอำเภอพร้าว, 2550 ข) รวมถึงรายงานการเฝ้าระวังทางด้านสาธารณสุขของอำเภอพร้าวปีงบประมาณ 2550 พบว่า ประชาชนในอำเภอพร้าวมีพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทางด้านสุขภาพ เช่น การนิยมบริโภคสารปรุงแต่งอาหาร การบริโภคยาเกินความจำเป็น การซื้อและบริโภคอาหารถุง การใช้สินค้าด้วยคุณภาพ การใช้สารเคมีในชีวิตประจำวัน การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และการเปลี่ยนคู่นอน เป็นต้น

จากผลของการจัดเวทีชุมชนและการเสวนาปัญหาสุขภาพดังกล่าว สำนักงานสาธารณสุขอำเภอพร้าวได้วางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพโดยใช้กระบวนการสร้างองค์ความรู้ผ่านสื่อสาธารณสุข ซึ่งมีเนื้อหาด้านสุขภาพครอบคลุมเนื้อหา 6 ประเด็น คือ อาหาร ออกกำลังกาย อารมณ์ อนามัย อโรคยา และแอลกอฮอล์ โดยผ่านสื่อบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน อสม. เด็กเยาวชนในโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และสื่อสาธารณะ เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ หอกระจายข่าว โดยเน้นการเข้าใจง่ายและเข้าถึงประชาชน นอกจากนี้แล้วสำนักงานสาธารณสุขอำเภอพร้าวยังได้เพิ่มช่องทางในการสื่อสารกับประชาชนโดยใช้วิทยุชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน และการให้ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่เป็นไปอย่างครอบคลุมและทันเหตุการณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย

ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นบุคลากรด้านสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานประจำสำนักงานสาธารณสุขอำเภอพร้าว โดยรับผิดชอบงานด้านบริหารซึ่งมีส่วนในการกำหนดนโยบายด้านสาธารณสุขในระดับพื้นที่ จึงสนใจที่จะศึกษาการรับรู้และการเข้าถึงข้อมูลสื่อสาธารณสุขของประชาชนอำเภอพร้าวว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนายุทธวิธีการประชาสัมพันธ์ และกำหนดแนวนโยบายการทำงานในระดับพื้นที่ ให้มีความ

เหมาะสม สร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนารูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนประเมินผลการดำเนินงานการประชาสัมพันธ์ข่าวสารในงานด้านสาธารณสุขที่ผ่านมา ว่ามีความเพียงพอ ครอบคลุมหรือไม่อย่างไร และพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนชาวอำเภอพร้าวสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการรับรู้สื่อสาธารณสุข ของประชาชนอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาการเข้าถึงสื่อสาธารณสุข ของประชาชนอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงสื่อสาธารณสุขของประชาชนอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้สื่อสาธารณสุขของประชาชนอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive Study) เพื่อศึกษาการรับรู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสื่อสาธารณสุขของประชาชนอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาในประชาชนอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 109 หมู่บ้าน 11 ตำบล ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 46,976 คน

1. ขอบเขตทางด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นประชาชนอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ 11 ตำบล ได้แก่

- 1.1 ตำบลเวียง
- 1.2 ตำบลทุ่งหลวง
- 1.3 ตำบลเขื่อนผาก
- 1.4 ตำบลป่าดุ่ม
- 1.5 ตำบลน้ำแพร่
- 1.6 ตำบลบ้านโป่ง
- 1.7 ตำบลป่าไผ่
- 1.8 ตำบลสันทราย
- 1.9 ตำบลแม่แวน

1.10 ตำบลแม่ปิ้ง

1.11 ตำบลโหล่งขอด

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาการรับรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสื่อ
 สาธารณสุขของประชาชนอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีความครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

- การรับรู้สื่อสาธารณสุข ของประชาชน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
- การเข้าถึงสื่อสาธารณสุข ของประชาชน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
- ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงสื่อสาธารณสุขของประชาชน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
- ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้สื่อสาธารณสุข ของประชาชน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1. สื่อสาธารณสุข หมายถึง ข่าวสารสาธารณสุขในรูปของ ข้อความ เสียง สัญลักษณ์หรือ
 ภาพ ที่ผ่านสื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในพื้นที่อำเภอพร้าว แบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่

1.1 สื่อสาธารณะ ประกอบด้วย โทรทัศน์ (FreeTV) หนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง
 ระดับจังหวัด อินเทอร์เน็ต เคเบิลทีวี (PTV, Free to Air Cu/Ku Band ,SMART, True,
 DTV) วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย แผ่นพับ/ใบปลิว ป้ายรณรงค์ประชาสัมพันธ์
 รถโฆษณาประชาสัมพันธ์

1.2 สื่อบุคคล ประกอบด้วย กิจกรรมรณรงค์ในโอกาสต่าง ๆ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
 อาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำสุขภาพ(ผู้นำออกกำลังกาย อาสาสมัครสตรีตรวจมะเร็งเต้านม
 เยาวชนรักภัยไทย) ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. พระ ครู ตำรวจ ตำรวจชุมชน) ญาติพี่น้อง
 หรือเพื่อนบ้าน คนในครอบครัว

2. ข่าวสารสาธารณสุข หมายถึง เนื้อหาที่นำเสนอสู่ประชาชนโดยเกี่ยวข้องกับสุขภาพทั้ง
 ทางตรงและทางอ้อม โดยมีลักษณะเนื้อหา 6 ประเภท หรือ 6อ. (ปรับจากหนังสือ การส่งเสริม
 สุขภาพสำหรับสมาชิกชมรมสร้างสุขภาพ โดยสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัยกระทรวง
 สาธารณสุข) ได้แก่

- ออกกำลังกาย คือ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพทำให้ร่างกายแข็งแรง การเฝ้าระวังทาง
 สุขภาพให้สามารถทำงานได้เต็มสมรรถนะ

- อาหาร คือ การส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะ มีคุณค่าทาง
 โภชนาการ รวมทั้งกวาดล้างและควบคุมอาหารที่จำหน่ายในตลาดให้ปลอดภัยต่อสุขภาพ รวมถึง
 เวชภัณฑ์ยา เครื่องสำอาง การพัฒนาคุณภาพและผลิตภัณฑ์สุขภาพของชุมชน เช่นสมุนไพร

- อารมณ์ คือ การส่งเสริมวิธีควบคุมอารมณ์เพื่อให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้น
 - อนามัย คือ อนามัยสิ่งแวดล้อมหรืออนามัยชุมชน ส่งเสริมการสร้างและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อหรือเหมาะต่อการมีสุขภาพที่ดี ตลอดจนเสริมสร้างให้ประชาชนมีจิตสำนึกที่จะร่วมกันดูแลสภาพแวดล้อมในบ้านของตน ที่ทำงาน โรงเรียน เพื่อลดอุบัติเหตุหรือโรคต่าง ๆ อีกทั้งโรงพยาบาลที่ส่งเสริมสุขภาพ ย่อมช่วยให้ผู้ป่วยหายจากโรคได้อย่างมีความสุข
 - โรคภัย คือ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ สารเสพติด และอุบัติเหตุ
 - อบายมุข / แอลกอฮอล์ คือ เครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ คือ เบียร์ สุรา
3. การเข้าถึง หมายถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารสาธารณสุขจากสื่อสาธารณสุขทั้งสื่อบุคคลและสื่อสาธารณะทั้งในระดับท้องถิ่นและสื่อส่วนกลาง
4. การรับรู้ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจหรือกระบวนการทางด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จดจำความเข้าใจ เกี่ยวกับข้อมูลด้านสุขภาพที่ผู้รับผ่านสื่อสาธารณสุขได้รับมา
5. ประชาชนพื้นที่ราบ หมายถึง ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่อำเภอพร้าว โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาและเป็นคนพื้นเมือง เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย
6. ประชาชนพื้นที่สูง หมายถึง ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่อำเภอพร้าว ประกอบด้วยชาวเขาที่มีเชื้อชาติกระเหรี่ยง ลีซู อาข่า หรือยังไม่ได้รับสัญชาติไทย อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ภูเขาสูงและคนพื้นเมืองที่ได้ขึ้นไปอาศัยบนพื้นที่สูง รวมถึงชาวเขาที่มีเชื้อชาติ กระเหรี่ยง ลีซู อาข่าหรือที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ที่ได้อพยพลงมาอาศัยในพื้นที่ราบ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนางาน ปรับปรุงการดำเนินงานด้านข้อมูลข่าวสารสารสนเทศให้มีความเหมาะสมต่อประชาชนอำเภอพร้าว
2. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้บริหารสาธารณสุขระดับสูงและผู้เกี่ยวข้องในการวางแผน การทำงานด้านสาธารณสุข
3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อสาธารณสุขในพื้นที่อื่น และประเด็นอื่นๆ ที่สัมพันธ์กันต่อไป